

Определенный интерес представляет последнее погребение с серебряными подвесками, шейной гривной, фибулой, фигурным сосудом в виде лежащего на пьедестале барашка, пятисантиметровым зеркалом с тамбовым знаком и серией бус.

Д. Н. КОЗАК

Підберізці — поселення пшеворської культури на Львівщині

Поселення розташоване на південно-західній околиці с. Підберізці в уроч. Підлужжя Львівської області. Воно займає незначний південний схил над болотистою низиною, по якій протікає р. Марунька. З півночі і заходу поселення обмежено лісом, південний край прорізано дренажним каналом. Площа його становить 350×80 м. Поселення відкрито в 1973 р. і тоді ж тут проведено розкопки.

Розкоп I розмірами $12,5 \times 18$ м закладено на південному краю поселення. Крім того, проведено зачистку берега дренажного каналу. Культурні залишки зафіксовано на глибині від 0,2—0,3 до 0,5—0,6 м. Поселення двошарове: крім матеріалу перших століть нашої ери тут виявлено шар ранньозалізного часу. Чіткої стратиграфії на площі, де відсутні заглиблені об'єкти, не простежено.

На дослідженій площі виявлено чотири житла, господарську яму і вогнище культури перших століть нашої ери*.

Житло №1 виявлено на південно-західному краю поселення. Його південну частину зруйновано під час будівництва дренажного каналу. Це напівземлянка овальної у плані форми, орієнтована довгими стінками по лінії схід—захід. Стінки звужено донизу, долівка вимощено дрібними камінцями і підмазано шаром глини товщиною 0,1 м. Довжина житла 3 м, ширина збереженої частини 1,5, глибина 1,4 м від сучасної поверхні. У його північно-східному куті розташовано вогнище, що викладено вапняковим камінням. Воно має округлу в плані форму діаметром 0,7 м. У заповненні житла виявлено значну кількість ліпної кераміки і кістки тварин.

Житло №3 відкрито у північній частині розкопу на глибині 0,5 м від сучасної поверхні. Це наземна споруда, найімовірніше, прямокутної у плані форми, розмірами $3 \times 5,92$ м. Вона представлена шаром перепаленої глиняної обмазки, який в південній частині має вигляд суцільного глиняного завалу, а в північній—досить зруйнований. У південно-західному куті виявлено ямку від стовпа діаметром 0,12 м і глибиною 0,2 м. У північно-східному куті житла розташоване вогнище, викладене дрібними камінцями, що має округлу форму діаметром 1,2 м.

На площі житла виявлено незначну кількість дрібних фрагментів ліпної кераміки і уламок залізного ножа. За 1,1 м на північ від житла №3 розташовано вогнище №1. Воно викладено дрібними камінцями і має округлу у плані форму діаметром 0,8 м. На вогнищі знайдено кілька фрагментів ліпної кераміки.

За 9 м на південний схід від житла №3 виявлено житло №5 (рис. 1). Його контури на фоні темної землі вдалося простежити на глибині 0,4 м від сучасної поверхні завдяки заповненню, яке мало темніший колір і вкращення вугликів й шматочків глиняної обмазки.

Ця прямокутна у плані з заокругленими кутами напівземлянка, орієнтована стінками за сторонами світу. Стінки житла похилі, долівка рівна, добре утрамбована. Розміри житла $6,8 \times 4$ м, глибина 0,8 м від

* Житло № 1 відкрито при зачистці берега дренажного каналу. Останні об'єкти виявлено в межах розкопу I.

сучасної поверхні. Посередині напівземлянки розташовано вогнище, що мало овальну у плані форму і було влаштовано в невеликому заглибленні у долівці житла. Його залишки представлені попелом, вугликами й уламками обгорілого дерева. Розміри вогнища $0,9 \times 1$ м.

У долівці житла виявлено шість ямок від стовпів. Чотири з них розміщено по кутках напівземлянки, одна посередині східної стінки і остання за $0,9$ м на схід від вогнища. Діаметр ямок $0,3$ — $0,5$ м, глибина $0,19$ — $0,56$ м від рівня долівки. Поблизу східної стінки житла, на долівці вияв-

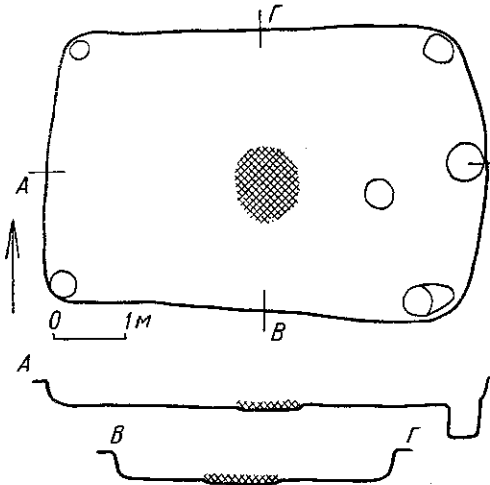

Рис. 1. План та розрізи житла № 5 з поселення поблизу с. Підберізіці.

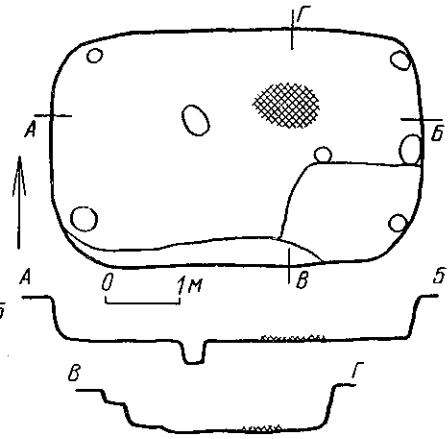

Рис. 2. План та розрізи житла № 6 з поселення поблизу с. Підберізіці.

лено скупчення великих уламків глиняної обмазки з відбитками дерев'яних конструкцій на одному з боків. Розміри скупчення, яке було, очевидно, завалом верхнього перекриття житла, $1,7 \times 0,9$ м, товщина $0,14$ — $0,16$ м.

Заповнення житла складалося з чорного гумусу, перемішаного з попелом, вугликами і дрібними кусочками глиняної обмазки. У заповненні виявлено значну кількість фрагментів ліпної кераміки, кістки тварин, чотири глиняні пряслиця та амулет з ікла дикого кабана.

Привертають увагу кілька дрібних фрагментів гончарної кераміки, виготовленої з відмуленої глини.

Західна стінка житла №5 примикає до житла №6, контури якого виявлено на глибині $0,5$ м від сучасної поверхні (рис.2). Це прямокутна у плані з заокругленими кутами напівземлянка, орієнтована стінками за сторонами світу. Стінки похилі, долівка рівна, добре утрамбована. Розміри житла $5 \times 4,2$ м, глибина 1 м від рівня сучасної поверхні. Посередині житла розташовано вогнище овальної у плані форми. Воно розміщено в невеликому заглибленні у долівці. Від вогнища зберігся шар попелу і вугликів розмірами $0,6 \times 0,9$ м. У житлі виявлено сім ямок від стовпів. Чотири з них розташовано по кутах, одна посередині східної стінки, дві — за $0,8$ на захід і за $0,7$ м на південний схід від вогнища. Діаметр ямок $0,2$ — $0,4$ м, глибина $0,3$ — $0,43$ м від рівня долівки.

У південно-східній частині житла виявлено материковий виступ прямокутної у плані форми розмірами $1,7 \times 1,34$ м, висотою $0,1$ м від рівня долівки. Він міг служити для виробничих або побутових потреб, а, можливо, використовувався як лежанка. Ще один материковий виступ розчищено вздовж південної стінки житла. Його ширина $0,3$ — $0,34$ м, висота — $0,44$ м від рівня долівки; використовувався він, очевидно, як лава.

Заповнення житла складалося з чорного гумусу, перемішаного з вугликами, прошарками попелу та перепаленої глини. У житлі виявлено велику кількість фрагментів ліпної кераміки та кістки тварин. Серед кераміки виділяється фрагмент гончарної посудини. Знайдено глиняну ллячку і переплавлений залізний предмет невиразного призначення. В межах розкопу виявлено господарську яму, овальної у плані форми,

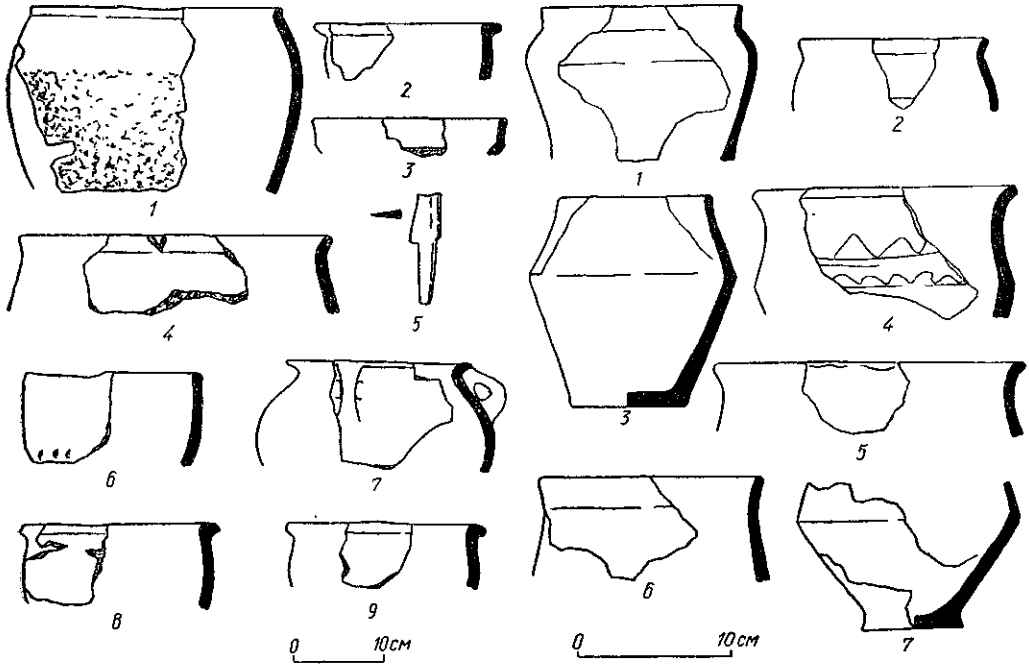

Рис. 3. Посуд з поселення поблизу с. Підберізіці:
1, 2, 4, 7, 8 — з житла № 1; 3, 5 — з житла № 3;
6, 9 — з господарської ями № 1.

Рис. 4. Посуд з поселення поблизу с. Підберізіці:
1—7 — з житла № 5.

з прямими стінками і рівним дном. Розміри ями $1,2 \times 0,9$ м, глибина 1 м від рівня сучасної поверхні. У заповненні ями знайдено кілька фрагментів кераміки і маленьку чернолощену мисочку.

Житла і господарські споруди, відкриті на підберізіцівському поселенні, мають багато спільних рис з житловими спорудами, виявленими на поселеннях пшеворської культури. Близькі за формою і конструктивними особливостями житла досліджено на поселеннях пшеворської культури у Могілі¹, Опатові², Півоніцах і ряді інших поселень.

Найбільш масовим матеріалом, зібраним на поселенні, є кераміка. Вона, за винятком кількох уламків гончарних посудин, представлена ліпним посудом, який відзначається не тільки різноманітністю форм, але й способом обробки поверхні. Колір посудин переважно темно-сірий або брунатний, випал середній. До складу тіста, з якого формувались посудини, в залежності від їх призначення, додавались більші чи менші домішки шамоту й піску, інколи жорстви. За способом обробки поверхні ліпну кераміку можна поділити на три групи.

У першої, найчисленнішої групи, поверхня, за винятком часткового згладження, нерівна, шорстка, в багатьох випадках спеціально ошершавлена. До складу керамічної маси додавались крупнозернисті домішки шамоту й піску. Окремі посудини орнаментовано нігтьовими защипами і рідкими врізними лініями. Ця група представлена, в основному, середніми за розмірами, товстостінними горщиками, які мають злегка відігнуті назовні вінця, опуклі бочки і плоскі, здебільшого виділені

денця (рис. 3,4; 4,2,5—6). Такі посудини відомі на багатьох пам'ятках пшеворської культури. Але найточніші аналогії є в могильниках поблизу Специмежі⁴, Корзені⁵ та на поселенні у Півоніцах⁶, трапляються вони і у зарубинецькій культурі⁷.

Горщики цієї групи представлені й біконічною формою з чітко зазначеним перегином у верхній частині (рис. 4, 3; 5, 2). Вінця, як правило, не виділені, дно плоске. Один екземпляр цікавий тим, що має згладжену

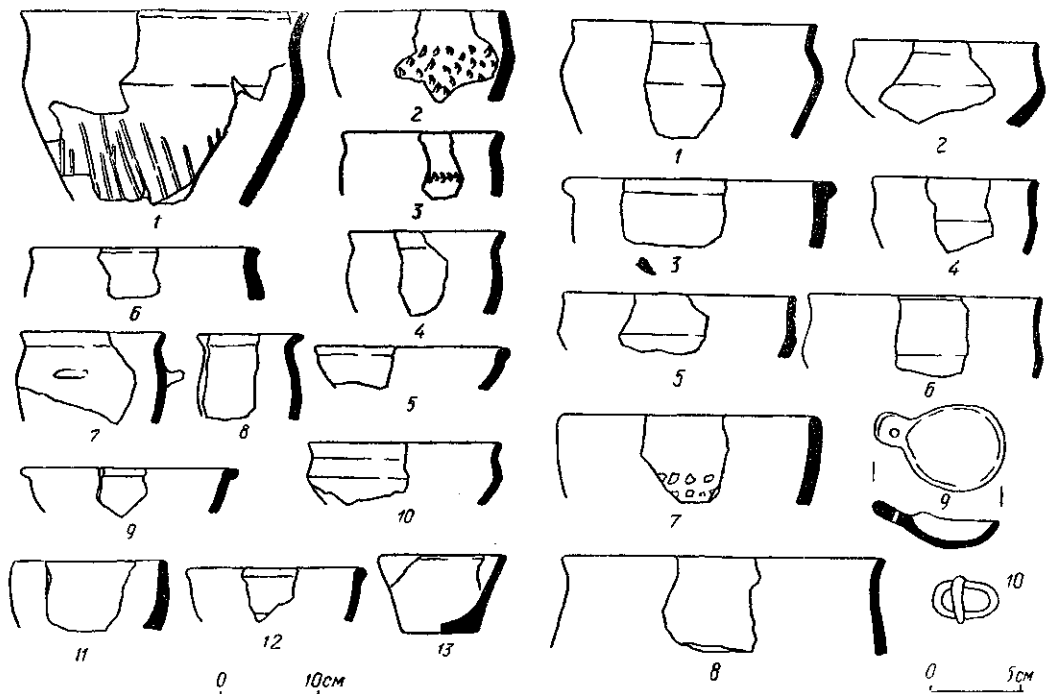

Рис. 5. Посуд з поселення поблизу с. Підберізці:

1—5 — з культурного шару поселення; 6—13 — з житла № 5.

Рис. 6. Матеріали з поселення поблизу с. Підберізці:

1—9 — з житла № 6; 10 — з культурного шару.

поверхню на плічках, а бочки вкриті орнаментом у вигляді зашипів (рис. 5, 2). Подібна форма посуду відома з поселення пшеворської культури у Півоніцах⁸, могильників у Млодзікові⁹, Садов'ю¹⁰ тощо.

Заслужовує на увагу горщик, виявлений у житлі № 1 (рис. 3, 1). Він має низеньку, легко розхилені назовні вінця й заокруглений тулуб, що плавно переходить у плоске, невиділене дно. Верхня частина поверхні посудини має сліди згладження, а нижня навмисно ошершавлена. Близькі за формою горщики відомі з ранніх комплексів могильника у Млодзікові¹¹, але найточнішу аналогію знайдено на поселенні у Півоніцах¹².

Цікавою посудиною є друшляк у вигляді лійкоподібної чарки, стінки якої проколоті наскрізними отворами. Друшляки зрідка трапляються в пшеворській культурі, що пояснюється, очевидно, слабкою дослідженістю поселень, де, головним чином, їх і знаходять. Посудина-друшляк відома нам з поселення у Вульці Лясецькій¹³, але вона різніться від нашої більшими розмірами і дещо іншою формою. Близькою до нашої є посудина, знайдена на поселенні зарубинецької культури у Лютежі¹⁴.

Посуд другої групи має старанніше оброблену поверхню, яка найчастіше підлощена або згладжена. У тісті дрібніші домішки шамоту, піску, інколи жорстви. Деякі посудини орнаментовані наліпами, поперечними врізними лініями, нігтьовими зашипями. Посуд цієї групи досить різноманітний за формами. Найчисленнішими є горщики (рис. 5, 3, 4,

7, 8). Вони мають виразні, легко розхилені назовні вінця, чітко виділені перегином плічка і звужений донизу тулуб. Від горщиків першої групи вони різняться меншими розмірами і стрункішими пропорціями. Посуд другого типу поширено у пшеворській культурі¹⁵. Відомий він і на пам'ятках зарубинецької культури¹⁶. Досить часто у цій групі трапляються посудини, для яких характерним є переважання ширини шийки над висотою (рис. 4,1; 5,1; 6,1). Вінця посудин високі, дещо розхилені назовні, бочки добре виражені, звужені донизу, дно, як правило, виділене, плоске. Такі форми відомі у пшеворській культурі. Найточніші і численніші аналогії знаходимо у Півоніцах¹⁷. Цікаві посудини таких самих пропорцій, але з косо зрізаними краями вінець і лукоподібними плічками (рис. 4,4; 6,6). На плічках однієї з них нанесено орнамент у вигляді двох хвилястих врізних ліній, між якими розміщено ще дві горизонтальні лінії. Така форма часто трапляється на пам'ятках пшеворської культури¹⁸. Але подібний орнамент зустрічається зрідка. Посудина, орнаментована хвилястою лінією, відома з Півоніц¹⁹. Поширеною формою посуду другої групи є кухлики. Вони різноманітні за формами. Найчастіше це посудини, що мають вигляд зрізаного конуса (рис. 6,7). У більшості з них є вушка, прикріплені до верхньої частини посудини. Ця форма посуду має широкі аналогії у пшеворській культурі²⁰.

Серед кераміки другої групи привертають увагу посудини з відхиленими назовні, потовщеними профільованими вінцями, опуклим тулубом і невиділеним у профілі денцем. За формами вони поділяються на горщики (рис. 3,2,8,9; 6,3), миски (рис. 5,5,9) і кубки (рис. 3, 7). Між собою вони різняться способом профілювання вінець. Такий посуд має широкі аналогії на пам'ятках пшеворської культури Підлясся, Мазовії, Великопольщі²¹ і є однією з характерних форм найраніших комплексів цієї культури²².

Найменшу кількість становить посуд з старанно обробленою, пролощеною поверхнею. У складі тіста спостерігаються дрібні домішки піску, в деяких посудинах вони відсутні. Колір поверхні в основному чорний, рідше брунатний або темно-сірий, лощіння середньої якості. Ця група представлена головним чином мисками (рис. 3, 3; 5, 10; 6, 2, 5). Інші форми трапляються поодинокі. Миски мають легко розхилені або прямі вінця, відокремлені чітким переломом від бочків плічка, напівкруглий тулуб, який переходить у плоске денце. Такі миски є у Нецепліні²³, Домарадзіцах²⁴, Садові²⁵ й інших пам'ятках пшеворської культури.

Серед посуду виділяються кілька уламків гончарної кераміки, виготовленої з відмуленої глини. Уламки настільки фрагментарні, що важко судити про їх походження. Склад тіста дозволяє припустити, що вона близька до гончарної кераміки липицької культури. Вплив липицької культури простежується і в деяких орнаментацийних мотивах підберіздівської ліпної кераміки (розчленований валик, розміщений під вінцями або на тулубі, наліпні шишечки тощо). Це зрозуміло, оскільки підберіздівське поселення межувало з одночасовими пам'ятками липицької культури (Чижиків, Звенигород, Гринів). Крім посуду, на поселенні знайдено й інші керамічні вироби. До них відносяться вісім пряслиць і глиняна лячка. Прясла виготовлено з глини з незначною домішкою шамоту або піску з чорною або світло-жовтою лощеною поверхнею. Вони мають біконічну форму висотою 3,5 см, з діаметром отворів 0,7—0,8 см і форму усіченого конуса висотою 2—4 см при діаметрі отворів 0,5—0,9 см.

Одне з прясел орнаментовано з обох боків перехресними лініями, що нагадують форму хреста. Прясла біконічної форми досить поширені серед пшеворської культури²⁶. Натомість прясла форми усіченого конуса дуже рідкі. Вони характерні для липицької культури²⁷ і, очевидно, є запозиченням з останньої. Цікава глиняна лячка, виявлена у житлі № 6 (рис. 6, 9). Вона має форму ложки з короткою ручкою. В ос-

танній пробито отвір діаметром 0,4 см, очевидно, для підвішування до пояса. Розміри лячки 8×5 см, довжина ручки 2,3 см. Аналогію цій знахідці серед пам'яток пшеворської культури не вдалося знайти. Ложкоподібні лячки відомі у зарубинецькій культурі²⁸.

Окрему групу знахідок становлять вироби з заліза і кістки. До перших належать: пряжка від пояса, ключ, шило і ніж. Пряжка має овальну форму і рухомий з загнутим кінцем язичок. Її розміри — 4×2,5 см (рис. 6, 10). Пряжки цього типу характерні для пізньоримського часу й відомі на пшеворських пам'ятках, починаючи з III ст. н. е.²⁹

Ключ виготовлено з залізного, квадратного у перетині стрижня діаметром 0,5 см. Один кінець його загнутий у формі гачка з двома зубцями, другий кінець відламаний. Довжина ключа 18,5 см. Ключі гачкоподібної форми типові для пшеворської культури і трапляються на багатьох її пам'ятках³⁰. Але точна аналогія нашому ключу, що має два зубці, відсутня. Шило виготовлено з залізного стрижня діаметром 1 см. Один кінець його загострено й загнуто, другий — утворює черешок чотиригранної форми. Черешок відділено від вістря квадратним потовщенням довжиною 2 см. Довжина шила 14 см. Аналогічні шила відомі з Копок³¹, Млодзікова³² та інших пам'яток пшеворської культури.

Від ножика зберігся черешок і частина леза з потовщеною, прямою спинкою (рис. 3, 5). Черешок відділено від леза двома рівними уступцями. Ширина леза 2 см, довжина збереженої частини 3, довжина черешка 4 см. Ножик має широкі аналогії на всій території поширення пшеворської культури³³.

До кістяних виробів належать лошило, виготовлене з трубчастої кістки довжиною 0,2 м, й амулет з ікла дикого кабана. В ширшому кінці ікла просвердлено отвір діаметром 1,5 мм для пронизання нитки.

На поселенні не знайдено добре датуючих предметів, і тому при визначенні хронологічних рамок його існування ми змушені спиратися в основному на типологічне порівняння знахідок. Найранішою на поселенні є кераміка з потовщеними, профільованими вінцями. Особливо цікавий комплекс такого типу кераміки дало житло № 1. На пам'ятках пшеворської культури аналогічна кераміка датується пізньолатенським і початком ранньоримського часу³⁴. За хронологічною таблицею, розробленою Т. Домбровською, підберізька кераміка з профільованими вінцями відповідає середньому і пізньому етапу пізньолатенського часу³⁵. Це дозволяє припустити, що поселення в Підберізцях існувало вже наприкінці I ст. до н. е.

Основна маса керамічного матеріалу поселення має аналогії у комплексах пшеворської культури, які датуються ранньоримським часом, хоча продовжують виступати й пізніше. Додатковим підтвердженням існування поселення у III ст. н. е. є наявність пряжки від пояса, характерної для пізньоримського часу³⁶. Проте відсутність на поселенні гончарної кераміки черняхівського типу не дозволяє продовжити датування пізніше першої чверті III ст. н. е.

Попередньо поселення можна датувати в межах кінця I ст. до н. е. — початком III ст. н. е. Можливо, що далші дослідження внесуть уточнення в це датування.

Відкриті на поселенні споруди і увесь комплекс знахідок мають прями аналогії у пшеворській культурі³⁷.

Відсутність на поселенні форм посуду, характерних для пшеворської культури на території Польщі, пояснюється, очевидно, локальними особливостями пам'ятки. Наявність незначної кількості гончарної кераміки і деякі орнаментальні мотиви на ліпному посуді свідчать про контакти мешканців поселення Підберізці з населенням липицької культури. Слід зазначити і наявність на поселенні форм ліпного посуду, характерного зарубинецькій культурі й пам'яткам типу Лукашівка. Співвідношення їх є важливою частиною проблеми слов'янського етногенезу.

Вивчення поселень шеворської культури на території Верхнього Побужжя дозволить по-новому розглянути культурні процеси, що проходили тут в перших століттях нашої ери. Їх широкі дослідження значно збільшать джерельну базу, яка до цього часу була представлена виключно матеріалами могильників.

¹ *Wozniak Z.* Sprawozdanie z prac wykopaliskowych w Mogile.— Sprawozdania Archeologiczne, t. 4. Warszawa — Wrocław — Kraków, 1957, s. 82; *Wozniak Z.* Sprawozdania z badań prowadzonych na terenie osady z okresu późnolateńskiego i rzymskiego w Mogile.— Sprawozdania Archeologiczne, t. 6, 1959, s. 29—30.

² *Maczyńska M.* Badania zespołu osad z okresu rzymskiego w Opatowie, pow. Kłobuck.— Sprawozdania Archeologiczne, t. 24, 1972, s. 121—126.

³ *Dąbrowski K.* Osadnictwo z okresów późnolateńskiego i rzymskiego na stanowisku w Piwonicach.— Materiały starożytne, t. 4. Warszawa, 1958, s. 7—91.

⁴ *Kietlińska A., Dąbrowska T.* Cmentarzysko z okresu wpływów rzymskich we wsi Spieczymierz pow. Turek.— Materiały starożytne, t. 9. Warszawa — Wrocław—Kraków, 1963, tabl. II, 6, 26; III, 11, 17; VIII, 1, 6; XXXII, 7.

⁵ *Kempisty A.* Ciałopalne cmentarzysko z późnego okresu rzymskiego w miejscowości Korzeł pow. Gostyń.— Materiały starożytne, t. 11, 1968, tabl. XXVII, 3; XL, 1; XLI, 8; XLII, 5.

⁶ *Dąbrowski K.* Osadnictwo..., tabl. X, 16; XI, 22; XX, 17.

⁷ *Максимов Е. В.* Новые зарубинецкие памятники на Среднем Поднепровье.— МИА, 1969, № 160, рис. 1, 8; 1, 15.

⁸ *Dąbrowski K.* Osadnictwo..., tabl. X, 4; XVI, 9.

⁹ *Dymaczewski A.* Cmentarzysko z okresu rzymskiego w Młodzikowie pow. Środa.— Fontes Archeologici Poznanienses, t. 8—9. Poznań, 1957—1958, r. 463, 2.

¹⁰ *Jasnosz S.* Cmentarzysko z okresu rzymskiego w Sadowiu pow. Ostrów WKP.— Fontes Archeologici Poznanienses, t. 5. Poznań, 1958, r. 17, 3.

¹¹ *Dymaczewski A.* Cmentarzysko..., r. 351, 1; 463, 1.

¹² *Dąbrowski K.* Osada lateńsko-rzymska we wsi Piwonice pow. Kalisz.— Materiały starożytne, t. 11, 1968, tabl. VI, 3.

¹³ *Bender W., Barankiewicz B.* Wyniki badań osady z okresu rzymskiego w Wólce Łaseckiej, pow. Łowicz w 1961 r.— Archeologia Polski, t. 9, z. 1. Warszawa, 1964, tabl. 11, 6.

¹⁴ *Бидзиля В. И., Пачкова С. П.* Зарубинецкое поселение в с. Лютеж.— МИА, 1969, № 160, рис. 10, 8.

¹⁵ *Kietlińska A., Dąbrowska T.* Cmentarzysko z okresu..., tabl. XXIII, 1, 10; XXIII, 23; *Dąbrowski K.* Osada..., tabl. XV, 2; *Kempisty A.* Ciałopalne..., tabl. III, 3.

¹⁶ *Максимов Е. В.* Новые зарубинецкие памятники..., рис. 1, 15.

¹⁷ *Dąbrowski K.* Osada..., tabl. XV, 20; XVII, 22; XXII, 17.

¹⁸ *Dymaczewski A.* Cmentarzysko..., r. 236, 6; r. 364, 3; *Kempisty A.* Ciałopalne..., tabl. XXVIII, 6, 20, 31.

¹⁹ *Dąbrowski K.* Osadnictwo..., tabl. IV, 5.

²⁰ *Dymaczewski A.* Cmentarzysko..., r. 360, 1; *Dąbrowska T.* Cmentarzysko z okresu rzymskiego w Osiecku pow. Garwolin.— Materiały starożytne, t. 4. Warszawa, 1958, tabl. LXXXVIII, 8; *Godłowski K.* Kultura przeworska.— Prace archeologiczne, t. 2. Kraków, 1961, s. 141, r. 2.

²¹ *Dąbrowska T.* Cmentarzysko z okresu rzymskiego, tabl. XXXV, 20; XLIV, 5; *Kozłowska R.* Cmentarzysko z okresu późnolateńskiego i wczesnorzymskiego w Niecieplinie pow. Garwolin.— Materiały starożytne, t. 4. Warszawa, 1958, tabl. CXII, 8; *Kostrzewski B.* Cmentarzysko z okresu późnolateńskiego i rzymskiego w Domaradzicach pow. Kalisz.— Fontes archeologici Poznanienses, t. 4. Poznań, 1954, r. 6, 9; 21, 1.

²² *Kostrzewski J., Crmielewski W., Jażdżewski K.* Pradzieje Polski. Warszawa, 1965, s. 245; *Dąbrowska T.* Wschodnia granica kultury przeworskiej w późnym okresie lateńskim i wczesnorzymskim.— Materiały starożytne i wczesnośredniowieczne, t. 2, Warszawa — Wrocław — Kraków — Gdańsk, 1973, s. 166, r. 1.

²³ *Kozłowska R.* Cmentarzysko z okresu późnolateńskiego..., tabl. CX, 7.

²⁴ *Kostrzewski B.* Cmentarzysko z okresu późnolateńskiego i rzymskiego..., r. 155, 2, 3.

²⁵ *Jasnosz S.* Ibid., r. 10, 2.

²⁶ *Hadaczek K.* Album przedmiotów wydobytych w grobach cmentarzyska ciałopalnego koło Przeworska.— Teeka Konserwatorska, 3, z. 11, Lwów, 1909, tabl. XV; XVI.

²⁷ *Smiszko M.* Kultury wczesnego okresu epoki cesarstwa rzymskiego w Malopolsce Wschodniej. Lwów, 1932, tabl. XII, 39.

²⁸ *Максимов Е. В.* Зарубинецкие поселения поблизу с. Зарубинці.— Археология, 1964, т. 17, с. 85; *Третьяков П. Н.* Чаплинское городище.— МИА, 1959, № 70, с. 139.

²⁹ *Hadaczek K.* Ibid., tabl. 4; *Kempisty A.* Ibid., tabl. XXXIV, 11.

³⁰ *Kostrzewski B.* Cmentarzysko z okresu rzymskiego w Czaczu i w Kokoszynie w pow. Kościańskim i w Pieczkowie w pow. Śreńskim.— Fontes Archeologici Poznanienses, t. 6. Poznań, 1956, r. 8, 3; 23, 12; *Barankiewicz B.* Cmentarzysko z okresu rzymskiego w Grodzisku Mazowieckim.— Materiały starożytne, t. 5, Warszawa, 1959, tabl. X, 10.

³¹ *Jamka R.* Cmentarzysko w Kopkach na tle okresu rzymskiego w Małopolsce Zachodniej.— *Przegląd Archeologiczny*, t. 5, z. 1. Poznań, 1934, r. 5, 4.

³² *Dymaczewski A.* Ibid., r. 138, 7.

³³ *Hadaczek K.* Ibid., tabl. VI; VII; VIII; *Barankiewicz B.* Ibid., tabl. VIII, 5.

³⁴ *Dabrowska T.* Cmentarzysko..., tabl. 1—XLIX; *Dabrowska T.* Wschodnia granica..., tabl. V—VII, s. 166, r. 1; *Marciniak J.* Cmentarzysko ciałopalne z okresu późnolateńskiego w Wilanowie koło Warszawy.— *Materiały starożytne*, t. 2. Warszawa, 1957, tabl. IV—LXXXIV.

³⁵ *Dabrowska T.* Cmentarzysko... w Karczewcu, tabl. LII; LIII.

³⁶ *Баран В. Д.* Памятники черняховской культуры бассейна Западного Буга.— *МИА*, 1964, № 116, рис. 5, 11.

³⁷ *Dąbrowski K.* Osadnictwo..., s. 7—91; *Bartus J.* Osada z wczesnego okresu wpływów kultury prowincjonalno-rzymskiej w Goszycach pow. Miechowski.— *Przegląd Archeologiczny*, t. 5, z. 1. Warszawa, 1933/1934, s. 104—106; *Godłowski K.* Ibid., s. 137—206.

Д. Н. КОЗАК

Подберезцы — поселение пшеворской культуры на Львовщине

Резюме

Во время спасательных работ на поселении возле с. Подберезцы Львовской области открыты четыре жилища, хозяйственная яма и очаг культуры первых веков нашей эры.

Керамика, обнаруженная на поселении, представлена разнообразными по формам и способам обработки поверхности лепными сосудами, а также несколькими фрагментами гончарной керамики липицкой культуры. Иную группу находок составляют изделия из железа и кости.

Жилища и весь комплекс находок имеют прямые аналогии в пшеворской культуре, что и определяет культурную принадлежность поселения.

Отсутствие на поселении отдельных форм керамики, типичных для пшеворской культуры в основных районах ее распространения, можно объяснить локальными особенностями памятника.

На основании типологии керамики поселение датируется концом I в. до н. э.— началом III в. н. э.

Открытие поселения пшеворской культуры в Верхнем Поднестровье способствует более глубокому изучению культурных процессов, происходивших в этом районе в первые века нашей эры.

С. О. БЕЛЯЕВА, Д. П. НЕДОПАКО,
Н. П. МОСКАЛЕНКО

Про середньовічне чавуноливарне виробництво

Проблема розвитку чорної металургії в епоху розвинутого феодалізму є найменш вивченою, незважаючи на окремі праці радянських вчених¹. В них були висвітлені питання, пов'язані або з попереднім історичним періодом, або з територією Північно-Східної Русі, Поволжя та азіатською частиною СРСР. В той же час знахідки фрагментів чавунних казанів на сучасній території УРСР за останні роки² зобов'язують до вивчення цієї групи археологічного матеріалу, як в історичному, так і в технологічному плані.

У нашій статті узагальнюються наслідки дослідження фрагментів чавунних казанів, знайдених під час розкопок поселення XII—XIV ст. поблизу с. Озаричі Конотопського району Сумської області, в комплексах другої половини XIII—XIV ст.³

Поселення розташовано на горбі-останці, що омивається старицею р. Сейм, у заплаві. Тут на площі близько 1200 м² виявлено залишки 16 жител та господарських споруд, зняряддя праці, кераміка. У шести приміщеннях та культурному шарі знайдено 29 фрагментів казанів (9 вінець, решта — стінки). Перші знахідки чавуна зафіксовано на місці роз-